

Terminološka načela in oblikoslovno-skladenjske terminološke variacije

Blaž Trebar

Cobiss: 1.01

Članek obravnava tematiko terminoloških načel in terminološke variabilnosti, s poudarkom na oblikoslovno-skladenjskih terminoloških variacijah. Primeri tovrstnih terminoloških variacij so bili empirično opazovani v specializiranem korpusu besedil s področja računalništva in informatike. Na podlagi odkritih primerov članek ponuja tipologijo za opis oblikoslovno-skladenjskih variacij v slovenščini ter obenem ponazarja logične in pojmovne odnose, ki se vzpostavljajo s takšnimi variacijami.

Ključne besede: terminologija, terminološka načela, variantnost, terminološke variacije, variacijski niz

Terminological principles and morphosyntactic terminological variations

The article deals with terminological principles and terminological variability, with an emphasis on morphosyntactic terminological variations. Examples of such variations were empirically observed in a specialized corpus of texts on computer and information sciences. Based on the examples retrieved, the article presents a typology for describing morphosyntactic terminological variations in Slovenian. It also highlights the logical and conceptual relations established through such terminological variations.

Keywords: terminology, terminological principles, variability, terminological variations, variation string

1 Strokovni jezik in strokovno izrazje

Jezik se kot sredstvo sporazumevanja razodeva v različnih pojavnih oblikah. Celoto vseh diskurzov v določeni jezikovni skupnosti lahko metonimično poimenujemo *splošni jezik*, medtem ko *strokovni jezik* zajema vse oblike specializiranega izražanja, značilnega za stroke, znanosti, vede, področja in dejavnosti, ki vključujejo posebno znanje (Vintar 2008: 14).

Najbolj določujoča lastnost strokovnega jezika je *strokovno izrazje* ali *terminologija*, ki je vezano na pojmovni svet strok, strokovni izrazi ali *termini* pa so jezikovna poimenovanja za specializirane pojme v strokah.

Medtem ko v splošnem jeziku velja načelo arbitrarnosti jezikovnega znaka (odnos med zvočno in pisno podobo na eni strani ter opomenjeno vsebino na drugi strani je poljuben), veljajo v strokovnem jeziku drugačna pričakovanja. Lastnosti strokovnega izrazja so opredeljene s *terminološkimi načeli*, ki naj bi zagotavljala učinkovito in nedvoumno komunikacijo v strokovnem jeziku.

2 Terminološka načela

Na potrebo po določitvi mednarodnih standardov in metod terminologije je med prvimi leta 1931 opozoril Eugen Wüster, utemeljitelj sodobne terminološke znanosti, v svojem delu *Internationale Sprachnormung in der Technik*. Dejansko pa je bilo oblikovanje terminoloških načel proces, ki je potekal več desetletij. Mednarodna prizadevanja na tem področju so v pravem smislu napredovala po letu 1951 z ustanovitvijo Tehničnega odbora TC 37 v okviru Mednarodne organizacije za standardizacijo (ISO) (Felber 1984: 16). V slovenskem prostoru je ena zgodnejših razprav o terminoloških načelih Koroščeva *O načelih za oblikovanje terminov* (1971),¹ v novejšem času pa o načelih in lastnostih terminološke leksike razpravljajo Vidovič-Muha (2000: 116–119), Vintar (2008: 24–28) in Žagar Karer (2011: 34–37). Med tujimi avtorji lahko izpostavimo Felberja (1984, 1995), Felberja in Budina (1989), Wüsterja (1991) ter Cabréjevo (1999).

Kot najpomembnejša terminološka načela izpostavljamo pojmovno načelo, načelo enoznačnosti in načelo ustaljenosti.

2.1 Pojmovno načelo

V terminologiji so osnovne enote specializirani pojmi posameznih strokovnih področij, termine pa obravnavamo kot jezikovna poimenovanja takšnih pojmov.

Pojem je miselna predstava, ki se oblikuje v miselnem procesu in predstavlja materialno predmetnost, ki je lahko realna ali namišljena. Je konfiguracija znanja, ki jo človek v svojem umu priključuje in uporablja z določeno enotnostjo in doslednostjo (Beaugrande – Dressler 1981: 4). Da lahko neki pojem prepoznamo in z jezikom opredelimo, je potreben posredni jezikovni znak: *termin*. Če sliko obrnemo, je pojem tisti, ki predstavlja pomen jezikovnega znaka oziroma termina. V Sausurovem pogledu je termin zaznamujoče, pojem pa je njegova pomenska podstava oziroma v zavesti priklicana miselna predstava (Felber 1995: 25; Wüster 1991: 8).

Pojmi so nekakšni agregati človeških spoznanj in védenja. Pojmi niso izolirane enote, temveč se med seboj povezujejo in tvorijo odnose. Zato je terminološka leksika po svoji naravi sistemska, kar pomeni, da predstavlja urejeno celoto medsebojno povezanih pojmov in njihovih poimenovanj (Leder-Mancini 1984: 82).

¹ Korošec (1971: 9) v razpravi zagovarja stališče, da je ustrezno tvorjenje in funkcioniranje terminov mogoče zagotoviti samo s konvencijo in dogovorom, a se je že tedaj zavedal, da lahko termini nastajajo tudi mimo dogovora, kar ni nujno negativno.

2.2 Načelo enoznačnosti

Medtem ko imajo leksemi kot poimenovalne enote splošnega jezika več možnih pomenov, se za termine pričakuje, da natančno in nedvoumno izražajo določeno vsebino, kar se uresničuje z enopomenskostjo in izogibanjem sopomenskosti (Korošec 1971: 9–10).

Za leksiko splošnega jezika je značilna in zaželena pomenska variantnost, saj se z njo zagotavlja bogat in vsestranski izrazni potencial jezika, ki se mdr. kaže v besednih igrah, stilističnih figurah ali zgolj v možnosti izbire med različnimi leksemi z enakim ali podobnim pomenom (*sinonimi*). V strokovnem jeziku je prednostna naloga učinkovito in nedvoumno sporočanje, ki se uresničuje prek načela enoznačnosti ali *monosemije*. To načelo, ki se v normativni terminologiji udejanja s preskriptivnim pristopom, predpostavlja, da si za vsak pojem prizadevamo uveljaviti samo eno poimenovanje, druga pa odsvetovati. Nedvoumnost v izražanju zahteva v odnosu med pojmom in terminom *monosemijo* (enoznačnost) in obenem *mononimijo* (enopomenskost): vsakemu pojmu naj bi ustrezal en sam termin in vsakemu terminu le en pojem (Felber 1984: 183). Teoretično in idealno naj bi bil termin simetričen jezikovni znak, znotraj katerega je odnos med pojmom in jezikovnim znakom enosmeren ter monoreferenčen, kar pomeni, da en pojem označuje samo eno predmetnost (Cabré 1999: 107–108). Iz navedenega sledi, da lahko enoznačnost obstaja le v aktualni, sinhroni razsežnosti jezika (Wüster 1991). V praksi seveda ni vselej tako, saj se terminološki sistemi tako kot sam jezik razvijajo v skladu s strokami in njihovimi potrebami. In ker tako za terminološko kot splošno leksiko veljajo iste jezikovnosistemske zakonitosti (ne nazadnje je strokovni jezik podmnožica splošnega jezika), je upravičeno pričakovati analogne pojave.

Terminov, ki označujejo isti pojem, v terminologiji ne obravnavamo kot sinonime. Ker vsak pojem označuje svojo miselno enoto, pomenska enakost ali sorodnost oziroma *sinonimija* na ravni terminov ne more obstajati. Namesto sinonimov v terminologiji govorimo o različnih, na isti pojem nanašajočih se poimenovanjih. Obstoj več vzporednih poimenovanj za isti pojem načeloma ni zaželen, ker lahko povzroči nejasnosti v strokovni komunikaciji (Vintar 2008: 27). Realnost je seveda drugačna, saj v pričujoči razpravi dokazujemo, da so konkurenčna poimenovanja in terminološke variacije neizogiben pojav.

2.3 Načelo ustaljenosti

Terminologija si prizadeva za čim večjo enotnost in ustaljenost v jezikovni rabi. Ustaljenost terminologije je obenem dokaz starosti ter uveljavljenosti stroke in njenih tradicij (Vidovič-Muha 2000: 119). Načelo ustaljenosti zato predvideva, naj se uveljavljena jezikovna poimenovanja spreminjajo le, kadar za to obstajajo utemeljeni razlogi (Felber 1984: 115).

Razlogi, ki privedejo do sprememb v terminoloških sistemih, so pogosto nejezikovni. Terminološka veda namreč izhaja iz predpostavke, da se skladno z znanstvenim in tehničnim razvojem najprej spremeni pojem in posledično relacije

med pojmi, šele nato naj se, kadar za to obstajajo tehtni razlogi, zanj uvede novo ali spremenjeno jezikovno poimenovanje (Felber – Budin 1989: 62).²

Ko je neki termin v strokovni komunikaciji sprejet in normiran, naj bi veljal za fiksno poimenovanje. Vendar je lahko načelo ustaljenosti problematično zlasti pri večbesednih terminih, ki so lahko v besedilnem svetu podvrženi postopkom krajšanja in preoblikovanja (prim. Sager 1990: 213–215).

2.4 Druga terminološka načela

Druga načela, ki jih jezikoslovci pripisujejo terminološki leksiki, se vsebinsko navezujejo na tri predhodno navedena načela, a so prav tako pomembna za razumevanje terminološke problematike. Vnaprej velja opozoriti, da gre za nekoliko idealizirana načela, saj nikakor ni nujno, da se termini v realni rabi vselej vedejo v skladu z njimi (strnjeno po Vidovič-Muha 2000: 116–119 in tam navedeni literaturi; Felber 1984; Gorjanc 1996; Korošec 1971; Leder-Mancini 1984):

- *Načelo jezikovne gospodarnosti*: Termin naj vsebuje toliko pomenskih sestavin, kot zahtevajo okoliščine in kolikor je potrebno za enostavno izražanje in razumevanje (Felber 1984: 114).
- *Načelo jezikovnosistemske ustreznosti*: Termini morajo ustrezati pravopisnim, slovničnim in glasoslovnim pravilom jezika.
- *Zahteva po operativnosti termina v besedilu*: Korošec (1971: 11–12) to zahtevo obravnava s stališča gospodarnosti, po katerem v besedilih najuspešnejše funkcionirajo enobesedni termini, med dvobesednimi pa je najprimernejša skladenjska zveza pridevnika in samostalnika.³
- *Večinskost samostalniške leksike*: Za termine je uveljavljeno prepričanje, da so v oblikoslovnem smislu pretežno samostalniki. Vendar pojmi niso zgolj predmetnosti; so tudi procesi, lastnosti, dejavnosti ali načini, zato je normalno pričakovati, da terminološka leksika vključuje tudi glagole, pridevnike in prislove (Vintar 2008: 18; Klinar 2004).
- *Neodvisnost terminov od (znotraj)besedilnih in pragmatičnih okoliščin*: Vidovič-Muha (2000) to načelo povezuje z enoznačnostjo oziroma enopomenskostjo in predpostavlja, da termini v besedilih v celoti ohranjajo svoj (virtualni) slovarski pomen.
- *Nespremenljivost terminov na sintagmatski in paradigmatski ravni*: To načelo je vprašljivo pri večbesednih terminih, ki so v besedilnem okolju lahko podvrženi krajšanju in preoblikovanju (prim. Sager 1990: 213–215).
- *Odsotnost konotativnega (sooznačevalnega) pomena*: Ker je za strokovni jezik značilna želja po natančnem izražanju in objektivnem prikazovanju realnosti, velja konotativni pomen v strokovnih besedilih za nefunkcionalnega.
- *Nefunkcionalnost stilistične razsežnosti terminov*: Po tem načelu, ki velja predvsem za raven sinonimije (sopomenskosti), naj bi bili sinonimni termini zgolj dvojnice brez slogovne ali druge besedilne vloge.

² Prim. tudi Korošec (1971: 13).

³ Korošec (prav tam) v zvezi z operativnostjo terminov v besedilih omenja tudi okornost večbesednih terminov, ki se v besedilni rabi tipično krajšajo.

- *Pomenska predvidljivost terminov*: Podoba termina naj bi bila povezana s pojmom, na katerega se nanaša. To načelo prihaja do izraza zlasti pri tvorjenih terminih in terminih, ki nastanejo z metaforičnim prenosom.
- *Derivacijska lastnost terminov*: Da je pri oblikovanju terminov treba pozornost nameniti možnostim nadaljnje besedotvorne izpeljave iz njih, opozarja že standard ISO 704.⁴ Korošec (1971: 11) in Leder-Mancini (1984: 88) to lastnost izpostavljata kot zmožnost, da termin z oblikoslovnimi sredstvi in izpeljevanjem ustvarja besedno družino (npr. *trg, trgovina, trgovati, trgovanje*).

Predstavljena terminološka načela vsaj na deklarativni ravni skušajo vzpostaviti čim večjo enotnost in ustaljenost terminov v rabi. Čeprav izhajajo iz potrebe po učinkovitem in nedvoumnem izražanju v strokovnem jeziku, je potrebno opozoriti, da se z njimi lahko ustvarjajo idealizirana pričakovanja o podobi terminološke leksike, ki naj bi po teh načelih veljala za razmeroma ustaljeno, jasno opredeljeno in nespremenljivo, kar v praksi ni vselej realno pričakovati. Zastavlja se vprašanje, ali terminološka načela upoštevajo realnost terminov v njihovi diskurzni in besedilni razsežnosti? Ali je mogoče pričakovati, da je terminološka leksika v besedilnem okolju podvržena podobnim zakonitostim kot splošna leksika, kar vključuje njeno variantnost? Kadar se v strokovnem jeziku za posamezne pojme kljub drugačnim pričakovanjem terminoloških načel pojavlja več jezikovnih poimenovanj, govorimo o *terminoloških variacijah*.

3 Terminološke variacije

Zgodnje teoretske smeri terminologije, zlasti v srednjeevropskem prostoru vplivna dunajska šola, so se posvečale predvsem dejavnosti standardizacije terminologije s poudarkom na načelu enoznačnega odnosa med pojmom in terminom (Daille 2007: 163). Vendar že Felber (1984: 16) opozarja, da morajo biti terminološka načela in terminografske metode primerno uravnotežene z raziskavami in upoštevanjem prakse, saj standardizacija, ki ne temelji na predhodnih raziskavah, prinaša več škode kot koristi.

Tudi mednarodni standard ISO 1087 pri definiciji *termina* navaja, da slednji »lahko vsebuje simbole in ima variacije, npr. različice v zapisu«. ⁵ Vendar variacije niso le različice v zapisu; pojavljajo se tudi v besedilno-diskurzivni razsežnosti terminološke leksike.

Na dejstvo, da lahko terminološka leksika v besedilnem okolju variira, opozarja že Sager (1990: 212–215), ki navaja, da se je terminologija v svojih začetkih opirala zgolj na sprejeto ali normirano rabo ter v skladu s preskriptivnim pristopom skušala uvesti priporočene oblike terminov, medtem ko je vprašanje njihove variantnosti ostajalo manj raziskano. Podobno Vintar (2008: 42) razlaga, da so terminološke študije dolgo temeljile na jezikoslovnih intuicijah terminologov in ročnih analizah besedil, zato je bila problematika terminoloških variacij pogosto postranskega pomena ali pa se je pojmovala kot nezaželen odklon od ustaljene prakse in načel.

⁴ ISO 704: 2000(E).

⁵ ISO 1087-1: 2000.

Danes je variantnost terminov sprejeto dejstvo. Po mnenju Daille (2007: 163) naj bi ta pojav glede na področje, besedilni tip in vrsto variacij predstavljal celo od 15 do 35 % pojavitev terminov.

Kako opredeliti terminološke variacije? Zgoščeno definicijo ponuja Daille (2007: 164), ki pravi, da je variacija termina »izraz, ki je pomensko in pojmovno soroden izvirnemu terminu«. V povezavi s to definicijo Daille izpostavlja naslednji pomembni ugotovitvi: terminološka variacija je v besedilu izpričana oblika in velja za različico izvirnega (*kanoničnega*) termina, kot je naveden v terminološkem viru, npr. slovarju ali terminološki zbirki. Pri pomenski in pojmovni sorodnosti avtorica dopušča tri interpretacije: 1.) terminološka variacija je lahko sinonim kanoničnega termina, 2.) lahko se od kanoničnega termina pomensko oddaljuje, in 3.) lahko se navezuje na drug termin, ki je pojmovno povezan s kanoničnim.

Fidelia Ibekwe-SanJuan Cristal-Gresec (1998: 564) terminološke variacije opredeljuje kot »spremembe v strukturi in obliki terminov, ki privedejo do nove besedilne enote, sorodne prvotni«.

Jacquemin (2001: 3–5) definira terminološke variacije kot oblikoslovna, skladenjska ali pomenska preoblikovanja kanoničnih oblik večbesednih terminov.⁶ Avtor poudarja, da so termini nosilci znanstvenih in tehničnih informacij, zato je njihovo življenje tesno povezano z razvojem področja, ki mu pripadajo. Posledično se lahko njihov pomen, zapis, skladenjske značilnosti in uporaba nenehno razvijajo in spreminjajo.

V pričujoči razpravi želimo predvsem opozoriti na izzive, ki jih predstavljajo terminološke variacije v slovenščini, in na podlagi predstavljenih problemov predlagati tipologijo oblikoslovno-skladenjskih terminoloških variacij.

4 Koreferenčnost kot pomenski odnos med terminološkimi variacijami

Ker v terminologiji ne govorimo o sinonimnih, temveč o različnih, na isti pojem nanašajočih se poimenovanjih, je pomenski odnos med terminološkimi variacijami treba opredeliti drugače od sopomenskosti. Ker sinonimija na ravni terminov ne more obstajati, predpostavljamo, da med terminološkimi variacijami obstaja odnos *koreferenčnosti*, ki ga opredeljujemo kot odnos, v katerem se različna poimenovanja v besedilnem okolju nanašajo na istega referenta (ki je en pojem oziroma ena miselna enota). Če je referenca proces, kadar neki jezikovni izraz priključimo določeno znanje, pomeni koreferenca, da različni jezikovni izrazi priključijo isti agregat znanja oziroma isto pojmovno celoto (Beaugrande – Dressler 1981: 56, 60, 109).

S koreferenčnim odnosom se v besedilu vzpostavlja isti smisel. Če je pomen potencial, da določen jezikovni izraz ali znak lahko izraža določeno znanje (*virtualni* ali *slovarski pomen*), je smisel dejansko znanje, ki ga ta jezikovni izraz ali znak priključijo v besedilnem okolju (*udejanjeni pomen*). Seveda morajo pojmi v besedilnem okolju ohranjati razmeroma stabilen in jasno zamejen smisel (Beaugrande – Dressler 1981: 82, 84).

⁶ Večbesedni termin je termin, ki vsebuje dve ali več polnopomenskih besed, tj. samostalnik, pridevnik ali glagol (Jacquemin – Tzoukermann 1999: 2).

5 Empirični del

Za opazovanje terminoloških variacij je bil uporabljen specializiran besedilni korpus s področja računalništva in informatike, ki vsebuje zbornike konferenc *Dnevi slovenske informatike* iz obdobja 2003–2012 ter članke iz revije *Uporabna informatika* iz obdobja 2010–2012⁷ (v nadaljevanju: korpus DSI, korpus). Sestavlja ga 1300 besedil in ima skupno 3 milijone besed, prosto pa je dostopen na spletnem naslovu <http://nl.ijs.si/noske/>. Obenem korpus DSI predstavlja besedilno gradivo za iSlovar (www.islovar.org/), slovenski spletni terminološki slovar informatike, ki ga od aprila 2001 ureja društvo Informatika. V iSlovarju so bile obenem pri raziskavi preverjene kanonične različice terminov.

V razpravi se osredotočamo na terminološke variacije na oblikoslovnih in skladenjski ravni. Za opazovanje smo izbrali večbesedne termine s samostalniškimi jedrom in najmanj dvema polnopomenskima besedama. Večbesedni termini namreč izkazujejo večjo variantnost, ki jo je s korpusnimi metodami mogoče lažje opazovati.⁸ Obenem v večbesednih terminih posamezne polnopomenske besede na mikroravni vzpostavljajo pomensko stabilnost, ki v širšem besedilnem okolju kot makroravni preprečuje dvoumnost.⁹

Pri opisu terminoloških variacij uporabljamo simbola [=] in [->]; s simbolom [=] označujemo odnos enakovrednosti, medtem ko simbol [->] uporabljamo v primerih, kjer gre bolj očitno za preoblikovanje in možen pomenski odklon od prvotnega termina.

5.1 Specifika terminoloških variacij v slovenščini

Vzemimo primer iz korpusa DSI, kjer najdemo par variantnih terminov *dostopna točka* in *dostopovna točka*. Spletni iSlovar daje prednost prvemu izrazu in ga definira kot »napravo, ki omogoča dostop do informacijskega sistema ali vir«. Drugi izraz je s kvalifikatorjem označen kot sinonim prvega, oba pa sta prevodni ustreznici angleškega *access point*. Temu pritruje frekvenca v korpusu DSI, saj je *dostopna točka* s 34 pojavitvami pogostejši izraz v primerjavi *dostopovno točko*, ki se pojavi le trikrat.

V korpusu zasledimo tudi variacijski par *dostopovno omrežje* in *dostopno omrežje*, pri katerem frekvenca glede na variantno sestavino *dostopen* = *dostopoven* kaže obrnjeno sliko: termin *dostopovno omrežje* je s 6 pojavitvami pogostejši od termina *dostopno omrežje*, ki ima le 2 pojavitvi. To napeljuje k ugotovitvi, da lahko terminološke variacije vsebujejo subtilne razlike v dojetem pomenu: pridevnik *dostopoven* lahko s stališča splošnega jezika razumemo kot »tak, ki zagotavlja dostop«, *dostopen* pa kot »tak, ki se ga lahko dostopa«. Da bi sicer bilo takšno sklepanje o dojetem pomenu zanesljivo, bi zahtevalo preverjanje na reprezentativnem vzorcu uporabnikov, zato ga na tem mestu ne postavljamo kot odločujoč kriterij,

⁷ Podrobneje o korpusu DSI gl. Puc – Erjavec (2006).

⁸ S tem ne zanikamo možnosti, da so tudi enobesedni termini podvrženi variantnosti (npr. univerbizaciji kot variantnemu odnosu med besednimi zvezami in enobesednimi termini).

⁹ Prim. Daille (2007: 173) in tam navedeno literaturo.

temveč kot prikaz, da se lahko znotraj niza variantnih terminov lahko pojavljajo tudi pomenske razlike.

Poleg para *dostopna točka = dostopovna točka* lahko tako v korpusu DSI kot v iSlovarju zasledimo variaciji *točka dostopa* in *točka za dostop*;¹⁰ če gre pri prvem paru za levoprilastkovni besedni zvezi s pridevniškima določiloma, gre pri drugem za desnoprilastkovno zvezo s samostalniškim določilom v rodilniku oziroma predložni zvezi. Dodatna primera iz korpusa DSI sta *jezik modeliranja* in *jezik za modeliranje* kot variaciji k terminu *modelirni jezik*. Iz prikazanih primerov je mogoče ugotoviti, da je dejansko variantna sestavina in da se na ravni variacijskega niza kot celote razodevajo poimenovalne možnosti, ki jih ponuja besedotvorno-skladenjska podoba jezika.

Pri terminoloških variacijah gre za niz več (tudi do štirih) koreferenčnih terminov, med katerimi ni vselej enostavno prepoznati kanonično oziroma najustrežnejšo obliko. To dilemo lahko ponazorimo z variacijskim nizom *dostopna točka = dostopovna točka = točka dostopa = točka za dostop*, ki smo ga v spletnem iSlovarju preverili tako, da smo v iskalnik vnesli angleški izraz *access point*, da bi ugotovili, kakšne prevodne ustreznice ponuja. Rezultat iskanja je naslednji: izraz *točka dostopa* je opremljen s kazalko na *dostopovno točko*, slednji pa zopet s kazalko na *dostopno točko*. Šele ta termin ima slovarsko razlago pomena: »naprava, ki omogoča dostop do informacijskega sistema, vira«; sin. *dostopovna točka*. S stališča splošnega jezika bi oba termina, *dostopna točka* in *dostopovna točka*, lahko pomenila »točka, ki zagotavlja dostop«, drugi termin pa tudi »točka, ki se lahko dostopa«. Z vidika terminologije nas načeloma ne zanima, kaj določena sestavina pomeni (ali bi lahko pomenila) v splošnem jeziku, temveč se je smiselno odločiti za termin, ki v korpusu izkazuje pogostejšo rabo, kot je obenem rešeno pri iSlovarju.

5.2 Tipologija oblikoslovno-skladenjskih terminoloških variacij v slovenščini

Ugotovitev, da se tipi terminoloških variacij v slovenščini med seboj pogosto ali celo neizogibno prekrivajo, prinaša izziv v smislu, kako opisati oblikoslovno-skladenjske terminološke variacije ter kako obravnavati nize variantnih terminov. Poudarimo lahko, da je pri terminoloških variacijah v slovenščini namesto o postopkih preoblikovanja kanoničnega termina v nov, varianten termin bolj smiselno govoriti o variantnem odnosu na ravni celovitih *variacijskih nizov*, s čimer imamo v mislih skupek empirično ugotovljenih terminov, ki v besedilnem okolju izkazujejo odnos koreferenčnosti in se nanašajo na isto pojmovno celoto. Če npr. vzamemo angleški par terminov *access point = point of access*, v slovenščini sistemske in izrazne možnosti dopuščajo, da se kot levoprilastkovni zvezi pojavljata *dostopna točka* in *dostopovna točka*, kot desnoprilastkovni pa *točka dostopa* in *točka za dostop*. Če bi iz takega variacijskega niza zgolj izvzeli par *dostopovna točka = točka za dostop*, bi zameglili celovito variantnost.

¹⁰ Čeprav imata desnoprilastkovni zvezi v korpusu nizko pojavnost (*točka dostopa* ima 4 pojavitve, *točka za dostop* pa 5), je zanimivo, da obe izkazujeta podobno kolokabilnost: prva se pojavlja z izrazi *enotna, vstopna, javna*, druga pa z *enotna, vstopna* in *vhodna*.

V slovenščini, ki skladijska razmerja izraža s sklonskimi obrazili, se oblikoslovna in skladijska pretvorba pogosto zgodita istočasno, zato je ti dve jezikovnosistemski ravni smiselno obravnavati skupaj (Vintar 2008: 45). Iz navedenega izhaja, da je tipologija terminoloških variacij močno odvisna od obravnavanega jezika in njegove slovnične zgradbe. Med šestimi ugotovljenimi tipi oblikoslovno-skladijskih terminoloških variacij v slovenščini predlagamo dva tipa kot jezikovnosistemski možnosti (besedotvorna in sintagmatska variacija), ostali štirje (permutacija, substitucija, razširitev in koordinacija) so povzeti iz tipologij po Jacqueminu (2001) in Ibekwe-SanJuan Cristal-Gresec (1998). Vsi primeri variacij so vzeti iz korpusa DSI.

5.2.1 Pojemovni in logični odnosi v oblikoslovno-skladijskih variacijah

Poudariti želim, da oblikoslovno-skladijske variacije niso zgolj pretvorbeni tipi, temveč razkrivajo globlje povezave med pojmi, izraženimi s termini. Na formalni (oblikovni) ravni se z oblikoslovno-skladijskimi variacijami vzpostavlja odnos *simetrije* ali *nesimetrije*, na pojemovni ravni pa *hierarhičen* ali *nehierarhičen* odnos med termini (Ibekwe-SanJuan Cristal-Gresec 1998: 568). Odnos formalne simetrije pomeni ohranjanje enakega števila polnopomenskih sestavin in s tem nehierarhičen odnos med termini, medtem ko formalna nesimetrija izkazuje hierarhični odnos med termini (v smislu pojemovne nad- ali podrejenosti), možen odmik od pomena kanoničnega termina ter povezovanje z drugimi pojmi. V nadaljevanju zato ob predstavljenih tipih terminoloških variacij ugotavljamo tudi pojemovne in logične odnose, ki se v njih razodevajo.

5.2.2 Besedotvorne variacije

Pri variacijskem nizu *izmenjavanje podatkov* = *izmenjevanje podatkov* = *izmenjava podatkov* se zastavlja vprašanje, kako obravnavati tovrsten tip variiranja. Očitno gre za variacijo v glagolski morfologiji, ki se izraža na ravni termina: variantne sestavine so izpeljane iz izhodiščnih glagolov *izmenjevati/izmenjavati*, ki sta glede na razlago SSKJ pomensko sinonimna.¹¹ Vintar (2008: 45) kot primer morfemske variacije na ravni termina navaja par *sistem reaktorskega hladila* in *sistem reaktorskega hladiva* iz korpusa besedil s področja jedrske fizike. Ker se zdi smiselno takšen tip obravnavati posebej, zanj predlagamo poimenovanje *besedotvorne variacije*.

Da so slednje v slovenščini produktiven tip, dokazujejo nadaljnji primeri. Vzporeden primer k prej navedenemu je par *obdelovanje podatkov* = *obdelava podatkov*. Variantnost se lahko izraža tudi s predpono: par *skrbnik sistema* = *oskrbnik sistema* se kot takšen primer zdi sinonimen, pri paru *procesiranje podatkov* → *predprocesiranje podatkov* pa je upravičeno domnevati na odklon od pomena

¹¹ Gradivno zastareli SSKJ je v času svojega nastanka (1970–1991) glagol *izmenjevati* označeval s kvalifikatorjem *redko*, vendar statistika v korpusu DSI temu ne pritrjuje: termin *izmenjevanje podatkov* je 46 pojavitvami bistveno pogostejši od termina *izmenjavanje podatkov*, ki se pojavlja zgolj trikrat. Tudi besedna zveza *izmenjevati podatke* je z 29 pojavitvami pogostejša od zveze *izmenjavati podatke*, ki jo v korpusu zasledimo le enkrat.

prvotnega termina, saj z besedotvorno variacijo nastane njegova podpomenka. Par *nekomutirajoča spremenljivka* = *nekomutativna spremenljivka* zahteva drugačno razlago: pri prvem terminu gre za tvorbo deležnika iz glagola *komutirati*, medtem ko je v drugem primeru avtor uporabil izposojenko iz iste besedne družine.

Vprašanje formalne (ne)simetrije oziroma hierarhičnega ali nehierarhičnega odnosa je pri besedotvornih variacijah odvisno od primera. Pri nekaterih primerih se koreferenčnost ne zdi vprašljiva (npr. *skrbnik sistema* = *oskrbnik sistema*; *asociativno pravilo* = *asociacijsko pravilo*; *gradnja odločitvenih dreves* = *izgradnja odločitvenih dreves*), medtem ko je pri drugih mogoče opaziti, da se z besedotvornim postopkom ustvarjajo razlike v pomenu. Lahko gre za referencialno razliko (npr. *javanski program* → *javanski programček*; izpeljanka pomeni 'mali program'), za tvorbo podpomenke s predpono (npr. *procesiranje podatkov* → *predprocesiranje podatkov*) ali za razliko v dojemanju procesa, ki ga priključuje pojem (npr. *porazdelitev obremenjenosti* lahko pomeni enkratno dejanje, *porazdeljevanje obremenjenosti* pa kontinuiran proces).

5.2.3 Sintagmatske variacije

Naslednji izziv predstavljajo primeri variiranja desnoprilastkovnih besednih zvez, pri katerih se ista sestavina lahko pojavlja bodisi v rodimiški obliki ali kot predložna zveza (npr. *rudarjenje po besedilih* = *rudarjenje besedil*; *jezik za modeliranje* = *jezik modeliranja*). V takšnih primerih termin z variacijo ne pridobi nove polnopomenske sestavine, opazujemo pa lahko oblikoslovno-skladenjsko variiranje prilastkovnega določila v okviru sistemskih možnosti, ki jih dopušča vezljivostna oziroma sintagmatska variantnost, zato za takšen tip predlagamo poimenovanje *sintagmatska variacija*. Med termini se tako vzpostavlja odnos *pojmovne enakovrednosti*, ki se odraža v formalni simetriji, odnos med variantnimi termini pa je nehierarhičen. Spreminja se zgolj skladenjska struktura variantne sestavine, variacijski niz pa lahko vključuje do tri termine (npr. *pristop modeliranja* = *pristop za modeliranje* = *pristop k modeliranju*).¹²

Sintagmatske variacije je smiselno obravnavati kot podtip permutacije, ki ga obravnavamo v nadaljevanju, saj se navedena tipa terminoloških variacij mnogokrat prekrivata. Veliko večino odkritih primerov je namreč mogoče pretvoriti v levoprilastkovne zveze, s čimer se ohranja tako odnos pojmovne enakovrednosti kot formalna simetrija in nehierarhičen odnos med termini. To velja vsaj za primere z dvema polnopomenskima sestavinama (npr. *rudarjenje po podatkih*, *rudarjenje podatkov* = *podatkovno rudarjenje*), lahko pa tudi za tiste s štirimi polnopomenskimi sestavinami (npr. *programska oprema odprte kode* = *odprtokodna programska oprema*).

¹² Pri navedenem nizu se zastavlja vprašanje, ali gre dejansko za termine ali morda za terminološke kolokacije? Ob upoštevanju, da v korpusu z enkratno pojavitvijo zasledimo tudi izraz *modelirni pristop*, ki po predlagani tipologiji šteje kot permutacija in je kot tak prekriven s sintagmatskim variacijskim nizom, je upravičeno domnevati, da se ugotovljeni niz terminov nanaša na isto pojmovno celoto in je lahko odraz neustaljenega prevoda angleškega termina *modelling approach*.

5.2.4 Permutacije

Permutacija je koreferenčen odnos med levoprilastkovno in desnoprilastkovno besedno zvezo, pri čemer mora zaradi ohranitve koreferenčnosti variantna sestavina v obeh različicah izhajati iz iste besedne družine. Tudi s permutacijo se med termini vzpostavlja odnos pojmovne enakovrednosti. Gre za nehierarhičen odnos, ki se odraža v formalni simetriji, a vključuje besednovrstno spremembo: levoprilastkovna zveza vsebuje pridevniško določilo, desnoprilastkovna pa samostalniškega.

Kot smo opozorili v prejšnji točki, je pri desnoprilastkovnih zvezah zaradi sistemske možnosti v slovenščini možna sintagmatska variantnost z določilom v roditeljski ali v obliki predložne zveze (npr. *podatkovno rudarjenje = rudarjenje podatkov, rudarjenje po podatkih*), zato se tipa permutacije in sintagmatske variacije med seboj nujno prekrivata. Toda izkaže se, da lahko desnoprilastkovne zveze dalje variirajo tudi kot besedotvorne variacije; v korpusu DSI tako naletimo na pare, kot so *drevo odločitve = drevo odločanja* in *model odločitve = model odločanja, model za odločanje*. Ker korpus ne vsebuje pojavnice *odločanjski*, ostajata variantni možnosti **odločanjski model* ali **odločanjško drevo* neizkoriščeni, iskanje po iSlovarju pa ponuja zgolj geslo *odločitveno drevo* brez izrecne navedbe sinonimov.¹³

5.2.5 Substitucije

Substitucije so variacije, pri katerih v terminu pride do zamenjave polnopenske besede z drugo polnopensko besedo (Ibekwe-SanJuan Cristal-Gresec 1998). Zamenja se lahko zgolj ena beseda in na istem mestu v terminu, kar pomeni, da gre za skladdenjsko variacijo, možno pa je razlikovati med substitucijo jedra in substitucijo določila.

S substitucijami se med variantnimi termini ustvarja pojmovni odnos, ki ga je mogoče opisati kot *delitev po enakih ali podobnih lastnostih*. Seveda si morajo biti substituirane sestavine pomensko blizu, da se z variantnimi termini vzpostavlja koherentno pomensko polje. Pri substitucijah jedra gre za skupek različnih pojmov, ki izražajo enako lastnost oziroma priključijo isti agregat znanja (npr. *rudarjenje podatkov = izkopavanje podatkov*,¹⁴ oba pojma se nanašata na odkrivanje zakonitosti v množici podatkov; *celovitost dokumenta = neokrnjenost dokumenta*, oba pojma izražata določeno pozitivno kakovost dokumenta), s substitucijami določil pa se izražajo enake ali podobne lastnosti istega pojma (npr. *par krožni grafikon = tortni grafikon* izraža podobne predstave o obliki pojma). S takšnim variiranjem se med termini vzpostavlja nehierarhičen odnos, ki je opazen s simetrijo na formalni ravni.

¹³ Termin *odločitveno drevo* je sicer v korpusu DSI s 65 pojavniciami najpogostejši. Pomenska razlaga gesla *odločitveno drevo* v iSlovarju, po kateri gre za »model za podporo odločanja ...« oziroma »napovedni model v obliki hierarhične strukture ...«, napeljuje na sklep, da sta termina *odločitveno drevo* in *odločitveni model* pomensko blizu ali celo sinonimna.

¹⁴ Po iSlovarju za kanonično različico štejemo *rudarjenje podatkov*. Variacija *izkopavanje podatkov*, ki ima v korpusu tri pojavitve, se zdi nekoliko presenetljiva in vzrok zanjo je lahko nepoznavanje ustaljenega prevoda za angleški izraz *data mining* pri avtorjih besedil. Kljub tej domnevi lahko dodamo, da se v korpusu pojavljata tudi variaciji *algoritem za rudarjenje podatkov* in *algoritem za izkopavanje podatkov*, obe z enkratno pojavitvijo.

Rezultati iz korpusa DSI ponujajo zanimive primere substitucij, s katerimi se vzpostavlja variiranje med domačimi in izposojenimi sestavinami, npr. *obrtnjeni seznam* = *inverzni seznam*. Variacijska para *krožni grafikon* = *tortni grafikon* in *krožni diagram* = *tortni diagram* je mogoče interpretirati kot primera, kjer avtor besedila z izborom pomenskih asociacij išče konsenz med možnimi termini¹⁵ in ki kažeta, da lahko terminološke variacije odražajo tudi razvoj terminologije oziroma pripadajočega pojma (Ibekwe-SanJuan Cristal-Gresec 1998: 564). Primer substitucije *algoritem za gradnjo odločitvenih dreves* = *algoritem za oblikovanje odločitvenih dreves*, ob katerem avtor znotraj istega besedila variira tudi termina *gradnja odločitvenih dreves* = *izgradnja odločitvenih dreves*, napeljuje k ugotovitvi, da imajo lahko terminološke variacije tudi besedilno vlogo in zbuja dvom v veljavnost načela o nefunktionalnosti stilistične razsežnosti terminov (prim. Vidovič-Muha 2000: 118; točka 3.4).¹⁶

5.2.6 Razširitve

Razširitev je krovno poimenovanje za tri različne tipe variiranja, pri katerih termini pridobijo dodatno polnomensko besedo. Glede na mesto, kjer pride do spremembe, ločimo med levo (*šifrirni algoritem* → *simetrični šifrirni algoritem*) in desno razširitvijo (*algoritem za iskanje* → *algoritem za iskanje pravil*) ter vstavitev (*pasovna širina grafa* → *pasovna širina splošnega grafa*).

Pri vseh treh tipih razširitve se med termini vzpostavlja pojmovni odnos *generično/specifično* (Ibekwe-SanJuan Cristal-Gresec 1998: 568). Takšen odnos je na formalni ravni nesimetričen, saj število polnomenskih sestavin ni več enako, zato se med termini vzpostavlja hierarhija: razširjeni termini izražajo bolj specifične pojme in so hierarhično podrejeni. Razširitev razkriva, s katerimi lastnostmi ali drugimi pojmi se lahko povezuje določen pojem. Pri levi razširitvi in vstavitvi sestavina, ki izraža specifičnejši pomen, nastopa pred sestavino z generičnim pomenom (*šifrirni algoritem* → *simetrični šifrirni algoritem*, *asimetrični šifrirni algoritem*), medtem ko je pri desni razširitvi obratno; sestavina s specifičnejšim pomenom sledi

¹⁵ Takšno sklepanje se zdi upravičeno vsaj v primeru para *krožni grafikon* = *tortni grafikon*, ki ga v korpusu zasledimo v zanimivi besedilni pojavitvi: »Prav iz teh razlogov odsvetujemo uporabo grafikonov, ki so sicer po raziskavah najbolj priljubljeni: krožnih oz. ‚tortnih‘ grafikonom.« Podobno je tudi pri paru *večkratni grafikon* = *multipli grafikon*, kjer je očitno, da avtor išče konsenz med domačo in izposojeno sestavino: »Še bolj koristna pa je uporaba večkratnih oz. multiplih grafikonov.« K terminu *tortni diagram* lahko dodamo še, da v korpusu z enkratno pojavitvijo zasledimo njegovo presenetljivo variacijo *tortični diagram*.

¹⁶ Pri navedenem primeru besedilne okoliščine namreč ne kažejo, da bi šlo za oklevanje ali negotovost avtorja besedila: »Algoritem za gradnjo odločitvenih dreves samodejno določi pogoje v drevesu tako, da je delitev podatkov med listi čim boljša ... Orodje Weka 3 omogoča gradnjo odločitvenih dreves preko možnosti ‚Classify‘ ... Pri izgradnji odločitvenega drevesa bomo poleg teh dveh atributov uporabili še atributa STAROST in ST_OTROK ... Algoritem za oblikovanje odločitvenih dreves je v programu Weka dosegljiv preko izbire ‚Classify‘ ...« Čeprav je takšno variiranje s stališča terminološke vede načeloma odsvetovano, se zanj v konkretnem primeru ponujata možni razlagi, da ga bodisi spodbujajo besedilne okoliščine (npr. gostota terminov), bodisi do njega prihaja nezavedno.

generični sestavini (*algoritem za iskanje* → *algoritem za iskanje pravil*, *algoritem za iskanje znanja*).

O razširitvi je smiselno govoriti v primerih, kadar je v izhodišču jasno opredeljen kanoničen termin, ki nato pridobi dodatno pomensko sestavino. V primeru termina *šifrirni algoritem* lahko v iSlovarju poleg slednjega zasledimo tudi obe njegovi razširjeni različici, tj. *simetrični šifrirni algoritem* in *asimetrični šifrirni algoritem*, pri čemer je pomembno, da v definiciji slednjih nastopa generični kanonični termin: če je *šifrirni algoritem* opredeljen kot »algoritem, po katerem poteka šifriranje in dešifriranje«, lahko beremo, da je *simetrični šifrirni algoritem* »šifrirni algoritem, ki za šifriranje in dešifriranje uporablja isti tajni ključ«, *asimetrični šifrirni algoritem* pa »šifrirni algoritem, ki za šifriranje uporablja javni in zasebni ključ«. ¹⁷

5.2.7 Koordinacije

Pri koordinaciji je par večbesednih terminov združen v en sam sestavljen termin z isto skladdenjsko strukturo. Takšno variiranje terminov v besedilnih okoliščinah preprečuje ponavljanje istih sestavin, možna pa je tako koordinacija jeder kot določil.

Po mnenju Jacquemina (1995) je koordinacija terminov možna le, kadar so si ti pomensko sorodni. Pojemovni odnosi, ki se vzpostavljajo s tem tipom variacij, so podobni kot pri razširitvi, le da je slika tokrat obrnjena. Tudi s koordinacijo se med termini vzpostavlja formalna nesimetrija, a ker ima variantni termin razširjeno strukturo in pomensko polje, je kanoničnim oblikam hierarhično nadrejen. Pojemovni odnos je pri tem mogoče opisati kot *kolektivno/individualno* oziroma *skupno/posamezno*. Pri koordinaciji jeder različna pojma povezuje ista lastnost (*širokopasovne tehnologije*, *širokopasovna omrežja* → *širokopasovne tehnologije in omrežja*), medtem ko gre pri koordinaciji določil za isti pojem, ki ga povezujejo različne, vendar sorodne lastnosti (*strojna oprema*, *programska oprema* → *strojna in programska oprema*).

5.2.8 Sklepne ugotovitve

Končni pregled oblikoslovno-skladdenjskih variacij in pojmovnih odnosov, ki se z njimi vzpostavljajo, ponuja rezultate, ki jih povzemamo v preglednici 1. Tipi variacij, pri katerih gre za pojmovno enakovrednost ali delitev po določenih enakih/podobnih lastnostih (sintagmatska variacija, permutacija, substitucija), se izražajo s formalno simetrijo in nehierarhičnim odnosom med termini, medtem ko tipa, pri katerih gre v pojmovnem odnosu za določeno dihonomijo ali binarnost (razširitev in koordinacija), izkazujejo formalno nesimetrijo in hierarhične odnose med termini. Pri besedotvornih variacijah odgovor ni enoznačen, temveč je odvisen od besedotvorne podlage. Med tipoma sintagmatskih variacij in permutacij je prekinjena črta, s čimer poudarjamo, da sta prekrivna.

¹⁷ V korpusu zasledimo primer, kjer avtor v besedilu najprej uporabi generični termin *šifrirni algoritem*, nato pa njegovi razširjeni različici: »Potrebno je izbrati aplikacije, ki implementirajo preizkušene šifrirne algoritme in uporabiti primerne omrežne protokole za izmenjavo šifriranih datotek ... Poleg tega so simetrični šifrirani algoritmi procesorsko bistveno hitrejši od asimetričnih in zato primernejši za šifriranje velike količine podatkov. Hkrati je iz napisanega očitno, kako PKI skupaj z uporabo asimetričnih šifrirnih algoritmov rešuje problem distribucije ključev, ki jih uporabljajo simetrični šifrirni postopki.«

Tip terminološke variacije	Pojmovni odnos	Formalna simetrija/ nesimetrija	Logični odnos
Besedotvorna variacija	[besedotvorni postopek, izražen na ravni termina]	možno oboje (odvisno od besedotvorne podstave)	možno oboje (odvisno od besedotvorne podstave)
Sintagmatska variacija	pojmovna enakovrednost	simetrija	nehierarhičen
Permutacija	pojmovna enakovrednost	simetrija	nehierarhičen
Substitucija	delitev po enakih/ podobnih lastnostih	simetrija	nehierarhičen
Substitucija z zamenjavo domače sestavine/ izposojenke	pojmovna enakovrednost	simetrija	nehierarhičen
Razširitev	generično/ specifično	nesimetrija	hierarhičen: variantni termin je pojmovno podrejen
Koordinacija	kolektivno/ individualno	nesimetrija	hierarhičen: variantni termin je pojmovno nadrejen

Preglednica 1: Pojmovni odnosi v oblikoslovno-skladenjskih terminoloških variacijah v slovenščini

6 Sklep

V razpravi smo želeli opozoriti na dihotomijo, znotraj katere eno plat predstavlja normativni pristop terminološke vede s terminološkimi načeli, ki so odraz idealiziranega systemskega opisa jezika, z druge plati pa se razodeva sam jezik, ki se v realni rabi ne ravna vselej po takšnih načelih in je lahko tudi presenetljiv in nepredvidljiv. Terminološka načela so se izoblikovala v zgodnjem obdobju razvoja terminološke znanosti, v času torej, ko sta bila v metodah terminološkega dela poudarjena dokumentaristično delo in standardizacija tehnične terminologije. V informacijski dobi, ki poleg izredno hitrega razvoja strok in velike količine znanja prinaša možnosti hranjenja podatkov v velikih podatkovnih zbirkah s hitrim priklicem, so prizadevanja za normirano terminologijo sicer še vedno upravičena in smiselna, vendar morajo biti uravnotežena z upoštevanjem empiričnih raziskav, kot jih danes omogočajo besedilne zbirke in korpusne metode.

Kateri so morebitni viri variantnosti v terminologiji? Ker je strokovni jezik podmnožica splošnega jezika in ker same variantne sestavine terminov pogosto izhajajo iz splošnega jezika, gre vzroke za variantnost v terminologiji morda iskati v

variantnosti, ki jo omogoča splošni jezik kot celota diskurzov in njegove systemske možnosti. Lahko pa variantnost izhaja tudi iz leksikalnih okoliščin in konkurenčnih možnosti, ki jih uvedejo različni avtorji, npr. z neenotnim prevajanjem tujih terminov ali z iskanjem konsenza med poimenovalnimi možnostmi.

Problem, ki odpira možnosti za nadaljnje raziskave, so možne razlike v dojetem pomenu znotraj niza variantnih terminov. Gledano iz perspektive nosilcev strok in avtorjev strokovnih besedil je namreč intendirani pomen znotraj niza variantnih terminov lahko isti, ni pa nujno, da ga kot takega občutijo tudi ciljni naslovniki, še posebej, če ti ne izhajajo iz strokovnih krogov.

Viri in literatura

- Cabré 1999 = Teresa M. Cabré, *Terminology: Theory, Methods and Applications*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999.
- Beaugrande – Dressler 1981 = Robert de Beaugrande – Wolfgang Dressler, *Introduction to Text Linguistics*, London, New York: Longman, 1981.
- Daille 2007 = Béatrice Daille, Variations and application-oriented terminology engineering, v: *Application-driven Terminology Engineering*, ur. Fidelia Ibekwe-SanJuan – Anne Condamines – Maria Teresa Cabré Castellví, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007.
- Felber 1984 = Helmut Felber, *Terminology Manual*, Paris: Unesco, Infoterm, 1984.
- Felber 1995 = Helmut Felber, *Allgemeine Terminologielehre und Wissenstechnik: theoretische Grundlagen*, Wien: TermNet, International Network for Terminology, 1995.
- Felber – Budin 1989 = Helmut Felber – Gerhard Budin, *Terminologie in Theorie und Praxis*, Tübingen: Günther Narr Verlag, 1989.
- Gorjanc 1996 = Vojko Gorjanc, Terminologija novejših strok (ob primeru računalništva in jedrske fizike), v: *Jezik in čas*, ur. Ada Vidovič Muha idr., Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 251–260.
- Ibekwe-SanJuan Cristal-Gresec 1998 = Fidelia Ibekwe-SanJuan Cristal-Gresec, Terminological variation, a means of identifying research topics from texts, v: *Joint International Conference on Computational Linguistics (ACL-CO-LING '98)*, Montréal, 10–14 August 1998, 564–570.
- iSlovar (spletni terminološki slovar informatike) (www.islovar.org/).
- Jacquemin 2001 = Christian Jacquemin, *Spotting and Discovering Terms Through Natural Language Processing*, Cambridge, London: MIT Press, 2001.
- Klinar 2004 = Stanko Klinar, Tehnični termin, kaj je to? v: *Terminologija v času globalizacije*, ur. Marjeta Humar, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 103–109.
- Korošec 1971 = Tomo Korošec, O načelih za oblikovanje terminov, v: *Referati za strokovni sestanek terminologov in terminoloških svetovalcev z uredniki Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik SAZU, 1971, 9–13.

- Korošec 1998 = Tomo Korošec, *Slovenski vojaški jezik*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1998.
- Leder-Mancini 1984 = Zdenka Leder-Mancini, O nekaterih lingvističnih pogledih na terminološko problematiko, v: *Terminologija v znanosti: prispevki k teoriji*, ur. Franc Pediček, Ljubljana: Pedagoški institut pri Univerzi Edvarda Kardelja, 1984, 81–89.
- Puc – Erjavec 2006 = Katarina Puc – Tomaž Erjavec, Uporaba korpusa pri urejanju spletnega terminološkega slovarja, v: *Jezikovne tehnologije: zbornik 9. mednarodne multikonference Informacijska družba IS 2006*, ur. Tomaž Erjavec – Jerneja Žganec Gros, Ljubljana: Institut Jožef Stefan, 2006, 156–161.
- Sager 1990 = Juan C. Sager, *A Practical Course in Terminology Processing*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1990.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (elektronska izdaja na plošči CD ROM), Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1998. Slovarsko gradivo 1970–1991.
- Vidovič-Muha 2000 = Ada Vidovič-Muha, *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govorica slovarja*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- Vintar 2008 = Špela Vintar, *Terminologija: terminološka veda in računalniško podprta terminografija*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za prevajalstvo, 2008.
- Wüster 1991 = Eugen Wüster, *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*, Bonn: Romanistischer Verlag, 1991.
- Žagar Karer 2011 = Mojca Žagar Karer, *Terminologija med slovarjem in besedilom*, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2011 (Linguistica et philologica 26).

Terminological principles and morphosyntactic terminological variations

Summary

One of the most distinctive features of specialized discourse is specialized terms or terminology. The characteristics of specialized terms are described by terminological principles, which aim to ensure effective and unambiguous communication in specialized discourse. This article synthesizes the views of authors from Slovenia and abroad, highlighting three main terminological principles (the conceptual principle, the principle of monosemy, and the principle of stability), as well as a number of other principles.

Terminological principles seem to be based on idealized expectations, whereby terminology should be a stable, clearly defined, and fixed lexis—which in practice is not always likely. Terms and their usage develop in accordance with the needs of their specialized subject areas. In textual contexts, terminological lexis is thus subject to the same regularities as general lexis, and is therefore variable.

Where there are several different expressions for a single specialized concept, one may speak of terminological variations. This article presents terminological variations in Slovenian, with an emphasis on morphosyntactic variations. Based on examples of terms and their variations discovered in a specialized corpus on computer science, the article presents a typology to describe morphosyntactic terminological variations in Slovenian. The article also highlights that terminological variations are not merely transformational types, but reveal deeper conceptual and logical relations among terms.